BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINI MATNLI MASALALAR YECHISHGA O‘RGATISH USULLARI.

Qulmamatov Sindorqul Ibragimovich,
Guliston davlat pedagogika institute dotsenti,
e-mail: sindorqulguldu@gmail.com
Xamzaqulov Erjigit Abdubasharovich,
Guliston davlat pedagogika institute o‘qituvchisi,
e-mail: xamzaquloverjigit25@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada Matnli masalalar haqida batafsil ma'lumotlar bilan o‘qituvchilar va o‘qituvchilikka o‘qiyotganlar o‘z o‘qituv tavsiyalari va strategiyalarini kengaytirishi mumkin. Matematikani yanada qiziqarli va qiyinroq qila olish uchun Matnli masalalar ta'lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Hozirgi kunda turli xil masalalarni qamrab oluvchi maxsus matematik adabiyotlar va qo‘llanmalar mavjud bo‘lib, ular o‘qituvchilar va o‘quvchilar uchun qulay manba sifatida xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: ta’lim jarayoni, matematik, Matnli masalalar, matematik fikrlash, zamonaviy ta’lim, masofaviy o‘qitish, yechim, qo‘shish va ayirish.

Abstract: The article provides detailed information on textual issues that teachers and pre-service teachers can use to expand their instructional recommendations and strategies. Word problems are an integral part of the learning process to make math more interesting and challenging. Today, there are specialized mathematics books and manuals that cover a wide variety of topics and serve as a convenient resource for teachers and students.

Key words: educational process, mathematics, Text problems, mathematical thinking, modern education, distance learning, solution, addition and subtraction.

Matnli masalalar turli xil matematik masalalarning bir turi bo‘lib, ular odatda matematik tushunchalarni qo‘llab, muayyan vaziyatlar yoki hikoyalar asosida tuzilgan bo‘ladi. Ushbu turlari maktab dasturlarida tez-tez uchraydi va ulardan foydalanish ta'lim jarayonida o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Quyida Matnli masalalar turlarining ayrimlari haqida batafsil ma'lumot beramiz.

Qo‘shish va ayirishli Matnli masalalar .Ushbu masalalar turida asosiy operatsiyalar qo‘shish va ayirish bo‘lib, o‘quvchilar oddiy hisoblash amallarini o‘rganadilar. Masalan, bir do‘konga 50 kg qand sotuvga qo‘yilgan va undan 20 kg sotilgan bo‘lsa, qancha qand qoldi?

Ko‘paytirish va bo‘lishli Matnli masalalar. Bu turdagi masalalarda ko‘paytirish va bo‘lish amallari qo‘llaniladi. Misol: Bir fermer o‘z dalasiga 5 qatorga 10 tup pomidor ekdi. U jami necha tup pomidor ekdi?

Nisbiy va proporsional Matnli masalalar .Ushbu masalalarning yechimi nisbiylik va proporsional lik qoidasiga asoslangan. Masalan, agar 3 qalam 6000 so‘m tursa, 5 qalam necha so‘m turadi?

Aralash Matnli masalalar. Bu masalalar bir nechta arifmetik va algebraik amallarni o‘z ichiga qamrab oladi. Bir hisoblagich yonidagi savdo avtomatiga bir vaqtning o‘zida naqd va kartadan turli qiymatlar solinadi.

Murakkab masalalar. Murakkab masalalarning yechimi o‘quvchilardan yuqori darajadagi mantiqiy fikr va ko‘p qadamlik amallarini talab qiladi. Ushbu masalalar bir nechta bosqichlardan yoki shartlardan tashkil topgan bo‘lishi mumkin.

Boshlang‘ich sinflarda Matnli masalalar.Boshlang‘ich sinflarda Matnli masalalar, ya'ni so‘zli masalalar, o‘quvchilarning mantiqiy va matematik fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu turdagi masalalarni yechish o‘quvchilarga real hayotda duch keladigan muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Quyida boshlang‘ich sinflarda Matnli masalalar bo‘yicha ba'zi asosiy ma'lumotlar taqdim etiladi.

Matnli masalalar qanday tarkibiy qismlarga ega? Odatda, Matnli masalalar quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

Shart: Masalaning muammosi va u bilan bog‘liq bo‘lgan ma'lumotlar. Savol: Masalaning yechimining nima ekanligini aniqlash talab qilinadi. Yordamchi ma’lumotlar: Yechim uchun zarur bo‘lgan qo‘shimcha ma'lumotlar.

Matnli masalalarning turlari:

1. Qo‘shish va ayirish masalalari: Bolalar sonlarni qo‘shish va ayirish qobiliyatini rivojlantiradi.

2. Ko‘paytirish va bo‘lish masalalari: Bu masalalar bolalarga ko‘paytirish va bo‘lish amallarini amaliyotda qo‘llashni o‘rgatadi.

3. Solishtirish masalalari: O‘quvchilar sonlar orasidagi farqlarni yoki qiymatlarni solishtiradi.

4. Umumiylashtirish va tahlil etish masalalari: Murakkabroq masalalar bo‘lib, bir nechta amallarni talab qiladi va o‘quvchilarda tahlil qilish, umumlashtirish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini Matnli masalalarni yechishga o‘rgatish quyagi bir nchta pedagogic strategiyalar qo‘llaniladi:

1. Vizual yordam: Rasm, diagrammalar yoki grafiklar orqali masalaning mazmunini yanada tushunarli qilish.

2. Guruhlarda ishlash: O‘quvchilarga masalalarni guruhlarda muhokama qilish va birgalikda yechim topish imkonini berish.

3. O‘yinlar va interaktiv ish usullari: Matematika va so‘zli masalalarning qiziqarli bo‘lishini ta’minlash uchun turli o‘yinlar yoki ilovalar qo‘llanilishi.

Matnli masalalar yechishning bosqichlari:

1. Masalani o‘qish va tushunish: Masalaning sharti va savolini to‘g‘ri tushunish muhim.
2. Reja tuzish: Masalani yechish uchun qanday amallar bajarilishi kerakligiga reja tuzish.
3. Amalni bajarish: Masalaga mos ravishda matematik amallarni bajarish.
4. Yechimni tekshirish: Masalaning yechimining to‘g‘riligini tekshirish va javobni yozish.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun asosiy qiyinchiliklar:

1. Matnli masalalarni tushunishdagi qiyinchiliklar: Ba'zi o‘quvchilar uzun va murakkab jumlalarni tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

2. Amalni tanlash: To‘g‘ri matematik amalni tanlash va uni bajarishda xatoliklar.

3. Diqqatni jamlash: Masala yechimida barcha kerakli ma'lumotlar va amallarni ko‘zdan qochirmaslik.

Matnli masalalar yechimida Ota-onalar va o‘qituvchilarni roli:

1. Barqaror o‘quv muhiti yaratish: O‘quvchilar o‘zlarining bilimlarini amalda qo‘llash uchun yaxshi o‘quv muhitiga muhtoj.

2. Bolalarni rag‘batlantirish: Bolalarni yakka tartibda yoki guruhlarda Matnli masalalar yechishga rag‘batlantirish.

3. Davomat va davomiy o‘rganish: Mashg‘ulotlarni muntazam ravishda olib borish va o‘qituvchi tomonidan taqdim etilgan masalalarni yechishga yordam berish.

Bu ma'lumotlar boshlang‘ich sinflarda Matnli masalalar mavzusida umumiy tushuncha va uslubiy asos yaratish uchun xizmat qiladi.

Masalalar yechishdagi mantiqiy fikrlash. Mantiqiy fikrlash inson tafakkurining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, masalalar va muammolarni samarali hal qilishda yordam beradi. Mantiqiy fikrlash jarayonida mantiqni o‘z ichiga olgan, salbiy va ijobiy tomonlarini e'tiborga olgan holda, biror masalani tahlil qilish va muammoli vaziyatdan chiqish yo‘llarini topish ko‘zda tutiladi.

Mantiqiy fikrlashning asosi matematik mantiq va formal mantiqdan kelib chiqadi. Matematik mantiq asosan matematika sohasida foydalaniladi, ammo uning tamoyillari kundalik hayotda ham ahamiyatlidir. Formal mantiq esa muayyan qoidalar asosida tuzilgan xulosalar chiqarishni o‘z ichiga oladi. Bu xususiyatlar turli masalalar yechimida qo‘llaniladi. Mantiqiy fikrlashning muhim bosqichlari quyidagilar:

Masalani tushunish va aniqlash: Bu bosqichda masalaning mohiyati va chegaralari aniqlanadi. Masalan, masalaning nima ekanligi, uning cheklovlari va maqsadi tushunib olinadi.

Masalani tahlil qilish: Bu bosqichda ma'lumotlarni to‘plash va ularni tahlil qilish amalga oshiriladi. Ma'lumotlar asosida mavjud holat, faktlar va berilgan shartlar aniqlanadi.

Yechimni tanlash va tasdiqlash: Barcha variantlar orasidan eng optimal yechim tanlanadi va uning to‘g‘ri ekanligi tekshiriladi. Agar mavjud yechim qoniqarli bo‘lmasa, muqobil variantlar ko‘rib chiqiladi.

Natijani baholash va xulosa chiqarish: Tanlangan yechim natijalari baholanadi va bundan kelib chiqadigan xulosalar chiqariladi. Bu jarayon muammoning mazmuni va unga erishilgan yechim asosida amalga oshiriladi. Mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun quyidagi usullar qo‘llanilishi mumkin:

Matematik va mantiqiy masalalarni yechish: Matematik misollar va mantiqiy masalalar mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini kuchaytiradi. Misollar va masalalar orqali inson o‘z fikrini tizimli ravishda tashkil qilishga o‘rganadi.

Shaxmat va boshqa strategik o‘yinlar o‘ynash: Shaxmat kabi strategik o‘yinlar mantiqiy fikrlashni kuchaytirish va strategik qaror qabul qilish ko‘nikmasini oshiradi.

Tanqidiy fikrlash mashqlari bajarish: Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish mantiqiy tahlil qilish, dalillarni baholash hamda xulosalar chiqarish qobiliyatini oshiradi.

Muammolarni amaliy yechishga yondashish: Amaliyot orqali olingan tajriba mantiqiy fikrlashni mustahkamlashda muhimdir. Hayotdagi kundalik muammolarni tahlil qilib, ularga amaliy echim topish insonning mantiqiy qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda , Mantiqiy fikrlashning ahamiyati har xil sohalarda katta rol o‘ynaydi: ilm-fan, ta'lim, biznes va kundalik hayotda. Mantiqiy fikrlash yordamida inson mantiqan asoslangan qarorlar qabul qiladi, muammolarni tizimli yechadi va effektiv natijalarga erishadi. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar orqali, har qanday masalani hal qilishda mantiqiy fikrlashning naqadar muhimligini tushunish mumkin. Mantiqiy fikrlash faqatgina matematik masalalarda emas, balki hayotiy qarorlarni qabul qilishda, muammolarni yechishda va yo‘nalishlarni aniqlashda ham katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. S.I.Qulmamatov. Iqtidorli o‘quvchilarni sonlar ustida tezkor hisoblashga o‘rgatish qoidalari. GulDU axborotnomasi jurnali, 2022 yil 3-son. 63-66 betlar.

2. Xamzaqulov, E. (2024). DERIVATIVE OF A MODULAR FUNCTION AND ITS ANALYSIS BY LEARNING METHOD. Modern Science and Research, 3(2), 943-946.

2. Xamzaqulov, E., & To’xtayeva, A. (2024). THE CONCEPT OF NUMERIC AND LETTER EXPRESSIONS IN PRIMARY GRADES. EXPRESSION WITH VARIABLE. Modern Science and Research, 3(2), 90-93

3. Raxmonov, J. T., Xamzaqulov, E. A., & qizi Xamzaqulova, S. S. (2023). BA’ZI ANIQMAS INTEGRALLARNI YECHISHDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR VA UNI TA’LIM METODI BILAN TAHLILI. Innovative Development in Educational Activities, 2(18), 87-91.

4. Xamzaqulov, E. (2024, May). BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA O‘QITISHNING METODIK TAHLILI. In *NEW RENASSAINCE CONFERENCE* (Vol. 1, No. 2, pp. 22-26).

5. Xamzaqulov, E. (2024, May). BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA O‘QITISHNING METODIK TAHLILI. In *NEW RENASSAINCE CONFERENCE* (Vol. 1, No. 2, pp. 22-26).

6. Abdubasharovich, X. E. (2024). MODULLI FUNKSIYANING HOSILASI VA UNI TA’LIM METODI BILAN TAHLILI.

7. Xamzaqulov, E. (2024, May). BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA O‘QITISHNING METODIK TAHLILI. In *NEW RENASSAINCE CONFERENCE* (Vol. 1, No. 2, pp. 22-26).